

2. Приходько В. Соціально-психологічний тренінг як засіб формування комунікативної компетенції : Вісник Львівського університету, випуск 19, частина 1. Львів : ЛНУ імені І.Я. Франка, 2005. 182-188 с.

3. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти : Наукові записки, Том 71. Київ : НаУКМА, 2007. 3–8 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-500-9-71>

«ПІСНІ БЕЗ СЛІВ» Ф. МЕНДЕЛЬСОНА-БАРТОЛЬДІ В ФОРТЕПІАННОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ РЕПЕРТУАРІ

Цейко Н. О.

*старший викладач кафедри музичного мистецтва
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

«Пісні без слів» Ф. Мендельсона-Бартольдї є важливою складовою фортепіанного педагогічного репертуару. Тим не менше, в українському музикознавстві не приділено належної уваги зазначеному аспекту дослідження цієї феноменальної збірки. Існують поодинокі фрагментарні висвітлення зазначено теми. Так, у статті М. Шурдак, Л. Шурдак виконано гармонічний аналіз «Пісні без слів» ор.30 №3 [6], у статтях О. Лігус О. та Т. Ільяшенко окреслено проекцію впливу цієї збірки на розвиток української фортепіанної музики ХІХ – початку ХХ століть [4; 2], у статті Юаньмей Лянь проаналізовано вокальну мініатюру Ф. Мендельсона «*Wenn durch die Piazzetta*» з Шести пісень (ор. 57, № 5) в контексті інтонаційно-гармонічних, фактурних, метроритмічних закономірностей «Пісень без слів» [7], у статті Т. Сидорець згадано роль збірки серед інших романтичних мініатюр в контексті навчально-виховного процесу [5].

Цікаві спостереження над багатогранною особистістю Ф.Мендельсона – піаніста і органіста викладено в дисертації О. Коменди [3], де дослідниця відзначає нетиповість його особистості, а також – широкі взаємодії між його діяльністю як піаніста, органіста, диригента, вплив цих різних видів виконавства на його педагогічну, музично-громадську діяльність та композицію [3, сс. 187-191].

Докладну характеристику піанізму Ф. Мендельсона зустрічаємо в статті М. Забари «Фелікс Мендельсон та європейські фортепіанні школи першої половини ХІХ століття» [1], де автор відзначає класично-академічні смаки Ф.Мендельсона як засновника Лейпцизької консерваторії, які виконали функцію «збереження давніх традицій

виданих попередників у поєднанні з віхами «нової поетичної» доби», однак збірка «Пісень без слів» і в цій статті не знайшла належного висвітлення.

«Пісні без слів» Ф. Мендельсона – це збірка, що включає 48 творів, над якою композитор працював, починаючи з 1829-го і закінчуючи 1845 роком. Вона складається з восьми зошитів, п'єси розташовані в межах опусів – 19-102. Вони представляють собою оригінальний різновид романтичної фортепіанної мініатюри, який пізніше буде продовжений композиторами наступних поколінь різних фортепіанних шкіл. Ф. Мендельсон, таким чином, започатковує цей жанр у фортепіанній музиці.

Кожна пісня побудована переважно на розвитку одного типу фактури і відповідно одного художнього образу. Між різними зошитами немає суттєвих технічних чи жанрових відмінностей. Навпаки. Значна частина пісень без слів вирішені як прелюдії, в них використовуються фігурації, найбільш властивий жанру прелюдії тип викладу. В таких п'єсах головним завданням є досягнути плинності, текучості звучання (№№1, 13, 15, 19, 31, 37, 46).

Незалежно від типу фактури, провідну роль в кожній п'єсі відіграє мелодія, що або знаходиться зверху над акомпанементом, або пробирається між фігураціями, але так чи інакше виділяється на фоні співучості усієї фактури, нерідко три-чотирипластової (№7, 14, 25, 38). Іноді фігураційна фактура супроводу доповнюється елементами підголоскової поліфонії або синтетичної фактури (№№2,11).

Частина пісень без слів спираються на розвиток акордової фактури, в них використовується прийом репетиції, а також співставляються штрихи legato і staccato (№№3, 8, 10, 17, 20, 22, 24, 26, 27, 32, 34, 35, 36, 39, 42, 43, 45, 47).

Ще частина засновані на оспівуванні хоральної фактури, тяжіючи до лідертафель (№№4, 9, 16, 23, 28, 33, 40, 41, 44, 48). Частина – фігураційно-етюдні (№№5, 21).

Образний зміст збірки конкретизується у низці програмних назв, що допомагають студентам у створенні відповідного художнього образу («Солодкий спогад», «Жаль», «Мисливська пісня», «Довіра», «Пісня венеціанського гондольєра» (№№6,12, 29), «Втіха», «Втрачене щастя», «Арфа поета», «Апасіоната», «Ворсиста хмара», «Сум душі», «Народна пісня», «Втеча», «Травневий бриз», «Похоронний марш», «Ранкова пісня», «Весняна пісня», «Втрачені ілюзії», «Пісня за прядкою або Бджолине весілля», «Скарга пастуха», «Колискова», «Прощай», «Елегія», «Веселий селянин», «Віра»).

Особливе місце в збірці належить пісні №18, яка має назву «Дует», і під якою зазначено: «два голоси завжди мають бути підкреслені дуже чітко». В цій пісні є два голоси (високий і низький), які чергуються як питання/відповідь, представляючи собою скоріше діалог, ніж дует.

Поширений в збірці тип фігураційних пісень без слів (типу прелюдій) бачиться успадкуванням органного виконавства, яким Ф. Мендельсон займався безпосередньо. Програмні ж пісні без слів представляють собою тип нової, власне романтичної фортепіанної мініатюри. В них музичні теми переважно – яскраво жанрові і містять ознаки скерцо, баркароли, колискової, маршу, тарантели, елегії тощо.

Дуже часто пісні без слів розпочинаються вступом (як у пісні), який вирішений в іншій, ніж основна тема п'єси, фактурі, що безумовно є ще одним підкресленням ознак пісенного жанру.

Незважаючи на те, що пісні без слів є нескладними і можуть виконуватися як окремі п'єси, існує практика їх виконання як усієї збірки, повністю, зокрема, такими видатними піаністами як Даніель Баренбойм [11], Френк ван де Лаар (Frank van der Laar) [12], Даніель Гортлер (Daniel Gortler) [8], Марі Катрін Жиро (Marie-Catherine Girod) [9], Даніель Лаваль (Danielle Laval) [10] та іншими.

Скромний, безпретензійний, тим не менше, дуже цікавий жанр пісні без слів і його перше художнє втілення у збірці Ф. Мендельсона є особливо вартим уваги у педагогічному процесі. По-перше, на таких творах студенти опановують найпростіші типи фортепіанної фактури, по-друге, знайомляться з різноманітними жанрами (адже теми зазначених творів мають різні жанрові джерела, і це добре відчутно у виконанні¹). По-третє, простота фактури і технічних завдань (хоча й не завжди) дають змогу розвивати чистоту і досконалість звукової атаки, звукоутворення в цілому, навички ведення фрази, адже у таких випадках, коли нема за чим «приховати» недоліки виконання, студент «змушений тягнутися» до звукового ідеалу. Поза сумнівом, головною піаністичною якістю, яку допомагає розвинути виконання «Пісень без слів» є опанування вокалізованої, співучої манери гри на фортепіано, як похідної від співу. Таке змушує осмислювати музичну тканину з точки зору закономірностей вокального жанру, хоча й втілювати його при цьому засобами інструментального виконавства. Безумовно, «Пісні без слів» Ф. Мендельсона допомагають опановувати різні штрихи, різні типи фактури, набувати навичок володіння процесуальною музичною формою. Але головне – вони дають змогу отримувати справжню насолоду від їхнього виконання – не призначеного для великої концертної естради, а спрямованого на тихе, камерне, особисте або в сімейному колі задоволення, здобуття невимушеного, проте одночасно, дуже енергетично цілющого, арт-терапевтичного ефекту рівноваги, душевної гармонії, балансу психічних і емоційних реакцій як виконавця, так і слухача, що є таким важливим у наш непростий час.

¹ скерцо (5, 8), баркароли (6, 21, 29), балади (10), серенади (32), колискової (35)

Література:

1. Забара М. Фелікс Мендельсон та європейські фортепіанні школи першої половини XIX століття. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. 2013. Вип. 38. С. 30-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2013_38_5
2. Ільашенко Т. Традиції Ф. Мендельсона в становленні жанру мініатюри у сучасній українській музиці. *Аспекти історичного музикознавства*. 2017. Вип. 10. С. 135-150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/asismy_2017_10_12
3. Коменда О. І. Універсальна творча особистість в українській музичній культурі: дис... д-ра мистецтвознав. 17.00.03, Київ, 2020. 519 с.
4. Лігус О. М. Стильовий поступ романтизму в українській фортепіанній музиці XIX – початку XX ст. (на прикладі еволюції жанру пісні без слів). *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*. 2016. №34. С. 94–103. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.34.2016.158209>
5. Сидорець Т. Романтична фортепіанна мініатюра в контексті пошуку шляхів інтелектуалізації навчально-виховного процесу в класі фортепіано. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки*. 2015. Вип. 139. С. 257-261. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2015_139_72
6. Шурдак М. І., Шурдак Л. Й. «Пісня без слів» ор.30 №3 Ф.Мендельсона: теоретичний та гармонічний аспекти. *Світ наукових досліджень: зб.наук.публікацій міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (25-26 жовтня 2022 р)*. Тернопіль, 2022. Вип.13. С.165-167.
7. Юаньмей Лянь. Венеціанська сторінка музичної спадщини Ф. Мендельсона-Бартольді. *Культура України*. 2020. Вип. 67. С. 188-199. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5325.067.19>
8. Felix Mendelssohn – Complete Songs without Words (Gortler). Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=nFOPeI2gPaM>
9. Mendelssohn – Songs Without Words (Full) / Lieder Ohne Worte + P° (Cent.rec.: Marie-Catherine Girod). Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=8LG7mdOy4D8>
10. Mendelssohn – Songs without Words / Romances sans Paroles (reference recording: Danielle Laval). Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=pXvkp8x_eCE
11. Mendelssohn: Lieder ohne Worte I, Op. 19b: I. Andante con moto, BWV U86 «Sweet Remembrance». Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=k9DECfY-ZrE&list=OLAK5uy_n0UUnNjxWlkrI7Qj9Ohxgr3NTcVTrospo
12. Mendelssohn: Songs Without Words – Lieder Ohne Worte (Full Album)/ Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=CdDazqakigY>